

Vachůt, Petr

**Několik poznámek k vypovídací hodnotě dětských pohřbů na nekropolích starší doby bronzové**

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. M, Řada archeologická.* 2003-2004, vol. 52-53, iss. M8-9, pp. [89]-99

ISBN 80-210-3665-6

ISSN 1211-6327

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/113663>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PETR VACHŮT

## NĚKOLIK POZNÁMEK K VYPOVÍDACÍ HODNOTĚ DĚTSKÝCH POHŘBŮ NA NEKROPOLÍCH STARŠÍ DOBY BRONZOVÉ

Při studiu dětského světa pravěkých společností je v zásadě možno postupovat dvěma směry (LILLEHAMMER 1989, 102–103). Dá se zkoumat přímý vztah dětí k tehdejšímu prostředí nebo se věnovat vztahům dětského a dospělého světa a ze vzájemných shod či rozporů modelovat pozici dítěte v příslušné paleopopulaci. První postup častěji využívá výsledky přírodovědeckých disciplín, a to zejména antropologie, druhý by měl být vlastní pro samotné archeology. V ideálním případě je možné obě metody kombinovat.

Při samotném srovnávání je možné vycházet z teorie tzv. přechodových rituálů (GENNEP 1996). Tato teorie vznikla při studiu chování mezi jednotlivými etapami lidského života u předindustriálních společností a poukazuje na zvýšenou kultovní a sociální aktivitu ve zmiňovaných mezifázích. V případě úmrtí dítěte můžeme předpokládat smíchání dvou rituálů: ještě neukončený přechod mezi kategorií dospělých je náhle vystřídán přechodem do světa mrtvých. Je tedy možné, že tato situace se odrazí v archeologických pramenech. Pokud ovšem chceme srovnat dětský svět s dospělým, musí být tento dospělý alespoň do určité míry již poznán, což je ve značné míře splněno na nekropolích starší doby bronzové. Pro účely svého příspěvku jsem se pokusil srovnat atributy pohřbů dětských a dospělých na vybraných lokalitách zmiňovaného období a to v několika aspektech. Jedná se o **demografii pohřebišť, prostorové rozložení hrobů na pohřebištích, pohřební ritus, uložení zemřelého, úpravu hrobů a výbavu hrobů.**

První problém nastává při věkovém vymezení dětství. U dobře dochovaných koster, a to zvláště dětských, antropologové většinou určují věk s dostatečnou přesností. Otázkou poté zůstává rozhodnutí, zda jedinec z konkrétní zkoumané society ještě spadá do kategorie dětí nebo již dospělých. Je zde třeba oddělit dospělost fyzickou a sociální. Sociální dospělost se u přírodních národů může pohybovat mezi 10 až 30 lety, fyzická zralost (tzn. schopnost reprodukce) nastává většinou okolo patnáctého roku. Problémem je určení hranice sociální dospělosti podle archeologických pramenů. Z etnologických pozorování jsou známy desítky možností průběhu rituálu iniciace. Materiálně jsou vyjádřeny zejména zásahy na těle neofyta, to jest tetováním, obřízkou, zjizvováním, propichováním apod.

Na kosterním materiálu se tyto změny projeví pouze ve výjimečných případech např. při rituálním vyrazení zubů či usekávání článků prstů. Dalším materiálním projevem může být změna oblečení a případné obdržení atributu dospělosti např. zbraně, určitého druhu šperku apod., který se poté objeví ve výbavě sledovaných hrobů. Problémem zůstává, že případný doklad iniciace v archeologické situaci nemusí být přechodem z dětství do dospělosti, ale může jít o iniciaci při vstupu do určité třídy či církve, které mohou mít obdobný přijímací obřad. Možnosti pro získání dalších vědomostí o této problematice mohou přinést právě rozsáhlé nekropole starší doby bronzové, ovšem detailní statistická analýza byť jediného takového pohřebiště nebyla v silách referenta. Pro potřeby této práce bylo použito vymezení období dětství dospělosti fyzickou, tedy za děti považují jedince do 15 let.

Vlastní demografie pravěkých populací a její odraz na nekropolích je tématem mnoha odborných studií a i při porovnávání s moderním studiem přírodních národů je velmi často konstatována poměrně vysoká dětská úmrtnost. Pro tento stav byly dva hlavní důvody – biologický a kulturní. Přirozená smrt dítěte nastane z důvodů genetických nedostatků nebo špatného zdravotního stavu. Kulturní faktory, které jsou závislé na lidské adaptaci na prostředí, zvyšují úmrtnost dětí z důvodů kontroly porodnosti (vyvoláním umělého potratu či přímo vraždou novorozence), ale hlavně zde platí přímá úměra ke kvalitě životních podmínek vytvořených společností, tzn. výživa, hygiena a péče o děti, nemoci, výchova dětí, náhody a zanedbání atd. Kulturní faktory mají pro dětskou úmrtnost rozhodující důležitost (LILLEHAMMER 1989, 100). Kontrolování populační rovnováhy dané komunity bylo nezbytně nutné pro udržení sociální a ekologické stability. Další důvod pro infanticidu je možno nalézt u chování podporující snahy zachovat rodovou linii. Udržení dynastické kontinuity dědiců se po mužské linii vyžaduje dosažení dospělosti jednoho či více zdravých chlapců z rodiny. Narození dívky bylo v takové rodině přijímáno pravděpodobně někdy až s nelibostí a je možné, že tyto nežádoucí děti byly odstraňovány. Vzorec takového chování (ovšem už bez infanticidy) při rodičovském manipulování s pohlavím svých potomků byl popsán např. u raně novověké elitní vrstvy společnosti v Portugalsku (BOONE 1986).

Usmrcování nejmenších dětí souvisí též s eugenickými zásahy. Dá se předpokládat, že zdravotní stav novorozence bylo jistě závažné kritérium pro jeho další přežití. Pro tuto skutečnost svědčí i fakt, že u pravěkých i středověkých populací jsou naprostou výjimkou kostry s těžkými vrozenými vadami (HORSKÁ – KUČERA – MAUR – STLOUKAL 1990, 84–85). Dalšími důvody mohou být "nadpřirozené vady", které přímo neohrožují zdraví novorozence. Takovými znakem u dítěte je např. porod v nesprávné poloze, vícenásobný porod, dřívější prořezání horních řezáků než spodních a jiné. Pro další vývoj dítěte nejsou rozhodující a je velká pravděpodobnost, že by dítě vyrostlo ve schopného člena společnosti. Anomálie ovšem odhaluje tušený zlovolný princip, který v sobě dotýčný jedinec skrývá a ten představuje neustálou hrozbu pro jeho blízké i pro celou společenskou skupinu. Řešení je potom hledáno ve smrti postiženého dítěte a zpravidla v jeho odlišném způsobu pohřbívání, resp. mnohdy pouhého pohození (LÉVY-BRUHL 1999, 112–119).

Důkaz umělého potratu či vraždy dítěte v archeologickém materiálu je ovšem vždy obtížné nalézt. Ze Skandinávie je z roku 1987 znám nález asi čtyř lebek novorozenců. Byly objeveny v bažině u Jaerenu v Norsku a byly datovány metodou C14 do časné doby železné. V roce 1949 byly nalezeny v okrajové části mohyly z doby bronzové na Gotlandě ve Švédsku pozůstatky 20 dětí. Obdobný nález byl učiněn v jiné mohyle z doby bronzové na Gotlandě, která obsahovala zbytky více než 30 dětí spolu s zvířecími kostmi savců a ptáků. Výklad těchto objevů je ovšem velmi obtížný. Záměrné usmrcení dítěte se prokazuje velmi neseznamně, takže může jít i o regulární pohřby dětí předčasně zesnulých nebo mrtvě narozených (LILLEHAMMER 1989, 100–101).

Charakteristické demografické zastoupení příslušné society na většině zkoumaných nekropolích vykazuje jednu výraznou anomálii, a to absenci pohřbů nejmladších dětí. Tento jev je vysvětlován různými příčinami (např. NEUSTUPNÝ 1983, 23–24; HORSKÁ – KUČERA – MAUR – STLOUKAL 1990, 81–85). Subtilní dětské kostry mohou být stráveny vlivem agresivní půdy nebo tyto mělce uložené hroby mohou být v mladších obdobích zničeny orbou a terénními úpravami. Proti těmto argumentům stojí fakt, že na pohřebištích, kde jsou tyto nepříznivé podmínky eliminovány, dětské hroby chybí též. Další uvažovanou příčinou je domněnka, že děti mohou být pohřbívány na jiném místě, zatím ale nebyl fenomén výlučně dětských pohřebišť potvrzen. Děti mohly být pohřbívány jiným rituálem, který je archeologicky neidentifikovatelný. Tento argument není možno pomocí archeologie vyvrátit, zůstává tedy pravděpodobný. Jedna z nejrozšířenějších hypotéz předpokládá, že děti nebyly považovány za rovnocenné příslušníky občin a neměly proto nárok na rituální pohřeb. Děti pak nejsou pohřbívány vůbec nebo nestandardně, např. v sídlištních jamách nebo jako rituální či základové oběti.

Se zajímavou hypotézou přišel antropolog Milan Stloukal, který se domnívá, že úmrtnost dětí do tří let v pravěkých komunitách byla podstatně nižší než předpokládáme, protože životní podmínky a způsob výchovy dětí byl příznivější a míra úmrtnosti se zvedla až když dítě přestalo být chráněno blahodárným vlivem mateřského mléka (HORSKÁ – KUČERA – MAUR – STLOUKAL 1990, 89–91). Obdobný názor prezentuje i G. Lillehammer (1989, 101–102), který shrnuje poznatky o stavu poznání skandinávských prehistorických populací. U zhodnoceného kosterního materiálu z období mezolitu a neolitu této oblasti se nevyskytují deformace zubů u dětí do dvou let. Tyto deformace vznikají z důvodu špatné výživy dítěte a jako následek prodělaných nemocí. Jejich absence je opět přičítána vlivu kojení. Zároveň G. Lillehammer ovšem uvádí, že při průzkumu stavu mezolitických populací z Francie, Portugalska a severní Afriky tyto deformace nalezeny byly a proto je třeba dalších výzkumů v této oblasti pro vyslovení obecnějších závěrů.

Dalším tématem studia bylo prostorové rozložení dětských hrobů na pohřebištích. U sledovaných nekropolí byly dětské hroby většinou rozloženy rovnoměrně, stejně jako rozložení ostatních věkových kategorií pohřbívané populace. Pouze na některých pohřebištích lze vysledovat určité tendence k dislokaci dětských hrobů, jako např. na pohřebišti v Těšeticích - Vinohradech (LORENCOVÁ – BENEŠ – PODBORSKÝ 1987, 102). Není ale zřejmé, zda nejde o náhodné se-

skupení. Prostorové strukturování nekropolí z archeologických a etnografických pramenů známo je, i když se to netýká věkových skupin, ale spíše sociálních. Výběr oddělených míst pro chudobné je znám např. z křesťanských hřbitovů. Obvykle je to severní část, kde nepůsobila blahodárná moc slunce, která zaháněla víly, demony nemocí a strašidla. Ve starověkém Římě měli chudobní někdy rezervované pro sebe speciální pohřebiště, někdy byla jejich mrtvá těla ponechávána dravým ptákům, popřípadě vhadzována do šachet nebo na smetiště (UCKO 1969). Proto nalezení speciální kumulace dětských hrobů nelze apriori vyloučit.

Vlastní pohřební ritus dětských pohřbů, uložení zemřelého dítěte a úprava hrobů lze ve starší době bronzové dobře sledovat díky velmi stabilním pohřebním zvyklostem platných pro většinu tehdejších populací. Přesto o tom, jak složitý a mnohdy u dvou sousedních etnik naprosto rozdílný byl přístup ke způsobu uložení mrtvého, jsme zpraveni ze studií etnologů. O pohřbech na sídlišťích domorodých kmenů v Africe se zmiňuje například L. Holý (1956, 236–249). Konstatuje zde často využívaný princip odlišného uložení mrtvého u jiných sociálních či věkových kategorií. Zatímco někde je pohřbívání v domě vyhrazeno pouze dětem či náčelníkům (někdy obojím), u jiných kmenů naopak dítě v chýši být pohřbeno nesmí. Pohřeb v domě může být někdy vyhrazen pouze pro muže, popř. pouze pro ženaté muže (vdané ženy), svobodní bývají pohřbíváni před domem. Stejně tak bývá vyhrazen pohřeb ve vesnici mužům, ženy jsou pohřbeny mimo osadu. Doložen je zvyk pohřbívát obyčejné lidi ve vesnici, významné osoby jsou pohřbeny na zvláštním místě, které je často též místem uctívání kultu předků. V areálu vesnic se nepohřbívají lidé zabití nebo zemřelí náhlou smrtí, utopení, sebevrazi, zločinci, otroci či děti s viditelnými vrozenými vadami. Tito bývají často pohřbeni v bažinách, aby se jejich duch nevracel do vesnice. Rozdílná je též poloha pohřbeného. U jednotlivých rodů v jednom kmeni se může lišit stupeň skrčení i to, na kterém boku mrtvola leží. Vznesené osoby bývají někdy pohřbívány v sedě na stoličce.

Uvedený namátkový výběr funerálních zvyklostí ukazuje na velmi širokou paletu možností uložení pohřbů, která je vždy podložena a vysvětlena konkrétním mýtem toho kterého kmene. Pro archeologa, který pracuje s materiálem zbaveným mýtických pramenů, je úkol rozluštit strukturu pohřebních zvyků velmi složitý, ba nemožný. Proto bývá většinou určen pouze majoritní pohřební ritus a pokud je objeven (většinou v mizivém procentu) ritus odlišný, bývá interpretován pouze obecně nebo vůbec ne.

Pokud začneme se srovnáváním pohřebních zvyklostí dětského a dospělého světa, pak pro naprostou většinu kultur doby bronzové platí, že pohřební ritus, uložení v hrobech a úprava hrobových jam se u dětí a dospělých téměř shoduje. Přesto jsou známy výjimky, které by potvrzovaly tezi o odlišném přístupu k úmrtí dítěte a dospělého. Několikrát jsou známy pohřby inhumací u populace jinak striktně pohřbívající kremací nebo naopak. V únětické kultuře jsou to např. Polepy u Kolína (MOUCHA 1954) – v hrobech č. 15, 65, 141 jsou u kostrových ženských pohřbů přítomny žárové pohřby dětí, a to buď rozházené spálené kůstky či žárový hrob v urně. Z lužické kultury je to příkladně Mladá Boleslav – Čejetický (PLESL 1988, 216–217), kde u pohřbu spálené ženy ležel nespálený ko-

jenec (u jiných společných hrobů bylo vždy spáleno jak dítě, tak matka). Na pohřebištích náležíci rovněž k lužické kultuře v Měrovicích nad Hanou (SPURNÝ 1961a), Hrubčicích a Velkých Kostolanech (GEDL 1964, 117–118) byli kostrově pohřbeni mladí jedinci.

Pro středoevropskou archeologii je již poměrně dlouho znám další jev, zdánlivě tvořící protiklad ve způsobu pohřbů dětí a dospělých. Jde o fenomén pohřbívání jedinců v nádobách (pithoi). V Čechách byly nalezeny pohřby v nádobě pro kulturu únětickou asi u 11 případů (NEUSTUPNÝ 1933; SKLENÁŘ – LUTOVSKÝ 1993, 24–25, 31). Všechny uvedené pohřby byly umístěny do větších hrubých zásobnic jednotného typu. Ve čtyřech případech byly zásobnice překryty mísou, jednou byly dvě zásobnice obráceny ústím k sobě.

Na Moravě jsou známy pohřby v nádobách z kultury únětické, věteřovské a lužické. V Mikulově byla nejprve v roce 1924 objevena nádoba s pozůstatky dvou dětí ve věku cca 2 a 6 let. V roce 1928 bylo na odlišné lokalitě též na katastru města Mikulova objeveno další dítě pohřbené v zásobnici, staré asi 3 roky. U obou pohřbů byla pithoi přiklopena kamenem (JŮTNER 1950). Jiný nález byl učiněn na katastru Olbramovic (PERNIČKA – PODBORSKÝ 1959). V nádobě byla umístěna neúplná kostra 6–7 letého dítěte. A. Lorenzová (1959) uvádí, že na lebce dítěte našla stopy po nezhojených ranách tupým předmětem anebo řezech, ale tento závěr není přijímán jako jednoznačný (STLOUKAL 1990, 159). Další objev pohřbu v pithoi byl učiněn u Dolních Věstonic, kdy dítě bylo umístěno ve dvou zásobnicích zasunutých hrdly do sebe (MEŘÍNSKÝ 1981). Při výzkumu lužické nekropole na Hradisku u Kroměříže byla zachycena samostatná skupina 13 hrncovitých nádob věteřovského rázu přikrytých mísami, které byly interpretovány jako dětské pohřby. V. Spurný tak soudil podle celkové nálezové situace, zejména však podle nálezů drobných bronzových náramků v těchto nádobách a rozboru výplně nádob, které obsahovaly vysoké procento fosforu svědčícího na přítomnost zbytků živočišných tkání. Kosterní materiál se ovšem nedochoval (SPURNÝ 1961b). Úplná kostra asi 12–ti letého jedince byla nalezena v nádobě z hrobu na jinak žárovém lužickém pohřebišti na katastru obce Ivaň (BÖHM 1936). Zásobnice byla překryta mísou a v hrobě bylo dalších pět nádob, bronzová jehlice a prsten. Tento hrob je v prostředí lužické kultury doposud jedinečný a někdy je zvažováno, zda-li vůbec v tomto případě byla dobře interpretována nálezová situace.

O nadčasovém fenoménu pohřbů v pithoi svědčí nálezy z Polska. Na lokalitách Ozumiech, Serock a dalších jsou doloženy pohřby ještě nenarozených lidských plodů a dětí v nádobách datovaných od 12. do 17. století n. l. (ZAWADZKA-ANTOSIK 1973).

Proč byly děti pohřbívány v nádobách, je složité jednoznačně odpovědět. Zde je potřeba zauvažovat obecně o úloze schránek na uložení mrtvého těla. Tyto jsou archeologicky doloženy kamennými skříňkami, různými dřevěnými konstrukcemi, zbytky dřevěných sarkofágů, pozůstatky tkanin nebo kůží po pohřebních rubáších a právě nádobami. Důvodů vytváření těchto úprav bude asi víc. Schránky měly pravděpodobně izolovat mrtvého od světa živých a pomoci zabydlet se pohřbenému v novém prostředí. Při postupu náboženské abstrakce může být tato schránka zastoupena pouze symbolem např. malou nádobou nebo větším kusem střepe ulo-

ženým na těle, a to zejména na hlavě. Takových pohřbů je známo u dětí a hlavně dospělých z doby bronzové několik – např. nálezy ze sídlištních jam na Cezavách u Blučiny (TIHELKA 1946, 56; TIHELKA – HANK 1949, 58), dále z pohřebišť starší fáze kultury únětické z Blšan u Loun, Loun, Dolních Počernic, Hrdel u Litoměřic, Turska a Nové Vsi u Kralup (PLEINEROVÁ 1960, 513–514). Pokud dáme rovnítko mezi celou nádobu a pouze její část, která je použita jako symbol a kryje jen některé partie těla (dospělé tělo se do průměrné zásobnice prostě nevejde), nalezneme tak k dětským pohřbům v pithoi mezi hroby dospělých rovnocennou analogii. Vyloučili bychom tak domněnku, že nádoba jako schránka na mrtvého, známá z celého pravěku zejména pro žárový ritus, by byla používaná pouze pro svoje rozměrové a funkční vlastnosti, ale že symbolizovala patrně nějakou náboženskou představu. Může jít o kult plodnosti, kdy mrtvé tělo je vráceno zpátky do lůna, což snad asociuje tvar zejména velké zásobnice připomínající těhotnou ženu.

Široký teritoriální i chronologický rozptyl pohřbů v pithoi známých z Předního východu, Egeidy, Malé Asie, Španělska, střední Evropy či Peru od třetího tisíciletí př. n. l. až po novověk vyvolává domněnku, že půjde asi o archetypální představu realizovanou na více místech nezávisle na sobě.

Jako poslední okruh studia bylo zvoleno sledování výbavy hrobů. Opět při vzájemném porovnání hrobů s dětmi a s dospělými osobami lze konstatovat velkou podobnost mezi druhy hrobových přídavek do nich umísťovaných. Podpoření tohoto tvrzení by si vyžádalo rozsáhlý sběr a vyhodnocení dat na kvalitně zpracovaných rozsáhlejších nekropolích. Pokusil jsem se provést takové srovnání alespoň na jednom pohřebišti, a to na nekropoli nitranské skupiny starší doby bronzové v Holešově.

Pohřebiště v Holešově bylo zvoleno z důvodů svého kvalitního monografického zpracování (ONDRÁČEK – ŠEBELA 1985), provedené antropologické analýzy a dále možnosti rozlišit pohlaví u dětí, a to díky diferencované poloze koster. Na pohřebišti v Holešově bylo odkryto 420 hrobů s 432 pohřbenými jedinci (12 hrobů obsahovalo dva zemřelé). 237 hrobů patřilo dospělým osobám, 102 nedospělým a 93 hrobů nebylo z důvodů špatného zachování skeletu určeno. Pohlaví bylo zjištěno u 324 pohřbených. Pro srovnání výbavy zemřelých jsem zvolil jednoduchý popis, kdy jsem registroval přítomnost/nepřítomnost jednotlivých druhů hrobových přídavek, a to korálků, nádob, keramických zlomků, kovových ozdob, kovových dýk, kančích klů, štípané industrie, rohovcových šipek, zvířecích kostí a kostěných nástrojů. Ostatní hrobové přídávky se vyskytly v minimálním počtu. Percentuální zastoupení přídavek u věkových kategorií ženy, muži, neurčení dospělí jedinci, dívky, chlapci, neurčení jedinci věku infans a juvenis je vyobrazeno na přiložených grafech (č.1–3). Tyto grafy mohou poskytnout několik informací. Na sledovaném pohřebišti je nejvyšší procento absence hrobových přídavek v dětských hrobech. Tento jev je znám z většiny pravěkých nekropolí a jeho interpretace rozhodně není jednoznačná. Souvisí pravděpodobně s vnímáním mladého jedince jako ještě neúplné osobnosti, u které nejsou prováděny všechny pohřební rituály a její výbavě není kladena taková pozornost. Ani za života dětem nepatří kompletní základní výbava člena tehdejší společnosti (zbraně, nádoby, osobní věci apod.), tudíž jim není ani přikládána do hrobu.

Další možnost srovnání máme při sledování oblečení včetně ozdob. U materiálu z Holešova se tehdejší kroj redukuje pouze na věci z odolných materiálů – korálky a měděné ozdoby. Korálky se vyskytují nejvíce u jedinců ženského pohlaví, a to jak u dětí, tak u dospělých. Podobně to platí též pro bronzové ozdoby, kdy se ovšem velké zastoupení neobjevilo u dívek, ale u neurčených dětí. Pro mužské pohlaví je typická přítomnost předmětů štípané industrie, rohovcových šipek, bronzových dýk a nátepních destiček, tzn. atributů souvisejících s lovem. Tyto předměty vlastní i děti, samozřejmě v ne tak hojném počtu. Nádoby, kančí kly, předměty kostěné industrie jsou rozděleny víceméně rovnoměrně do všech kategorií, střepy a zvířecí kosti byly dávány do hrobů častěji dospělým než dětem.

Podrobnější statistické zkoumání výskytu hrobových přídavků rozčleněných do příslušných věkových stupňů nebylo v případě Holešova již možno provést, přestože bylo vybráno relativně velmi početné pohřebiště. Výsledky dosažené s použitím korespondenční analýzy byly silně ovlivněny menší statistickou četností některých předmětů, které způsobují zkreslení výstupních hodnot.

Pokud zde byla předložena otázka nedostatečné výbavy hrobů, je nutné se zastavit i u hrobů bohatých. V obou věkových kategoriích se objevují výjimečně bohaté hroby naznačující sociální stratifikaci společnosti, kdy elitářství se vztahuje na celou rodinu předáka pravěké komunity a dá se předpokládat i dědění těchto vůdcovských funkcí. V dětských hrobech se tak objevují buď překvapivý počet jinak obvyklých přídavků nebo předměty pro děti nepoužitelné (dýky či jiné zbraně), které by měly symbolizovat postavení muže – bojovníka. Jako příklad uvedu hrob 3–4 roky starého dítěte z Peigartnu v Rakousku (BERG 1981), ve kterém bylo uloženo 9 nádob nebo hrob č.17 z pohřebiště v Těšetvicích - Vinohradech (LORENCOVÁ – BENEŠ – PODBORSKÝ 1987), kde mělo sedmileté dítě ve výbavě dvě dýčky. Může být pro tento jev i jiné vysvětlení. Do hrobů se mohla výjimečná výbava dávat dětem, které prokázaly velké nadání určitou schopností, vykonaly nějaký významný čin nebo se tělesně odlišovaly od svých soukmenovců. Jelikož se ale zbraně objevují i v hrobech dětí velmi malých, je pravděpodobnější fungování instituce dynastické dědičnosti.

Bohatost a chudoba hrobové výbavy jsou ovšem pojmy relativní a je třeba s nimi pracovat opatrně. Všechny hrobové přídavky podléhaly patrně sociální selekci v soulase s kritérii, které dnes už neznáme a ukládání přídavků rozhodně nebyl náhodný jev. Z toho vyplývá, že jejich počet asi neodráží aktuální majetkové poměry společnosti nebo jednotlivce, protože ty můžou být podřízené sociálním a rituálním sankcím. Vysoce postavení a zámožní kněží některých kultur u Yorubů v Nigérii jsou pochovávaní s velkou nádherou a pompou, přičemž zesnulému darují příbuzní různé cennosti. Tyto cennosti se však do hrobu nedostanou, protože si je vezmou spolučlenové z kultovního spolku, do kterého patřil zesnulý. Některé předměty se zase nedávají do hrobu kvůli své nebezpečnosti, kterou získaly při své účasti na kultovních rituálech (UCKO 1969).

Závěrem je možno konstatovat, že původní teze o výjimečnosti dětských hrobů ve srovnání s pohřby dospělých nemá obecnou platnost. Případné diference v pohřbívání těchto dvou věkových kategorií neprokazují zásadně odlišný přístup k zemřelým dětem a je třeba dalších analýz při sledování tohoto jevu a ob-



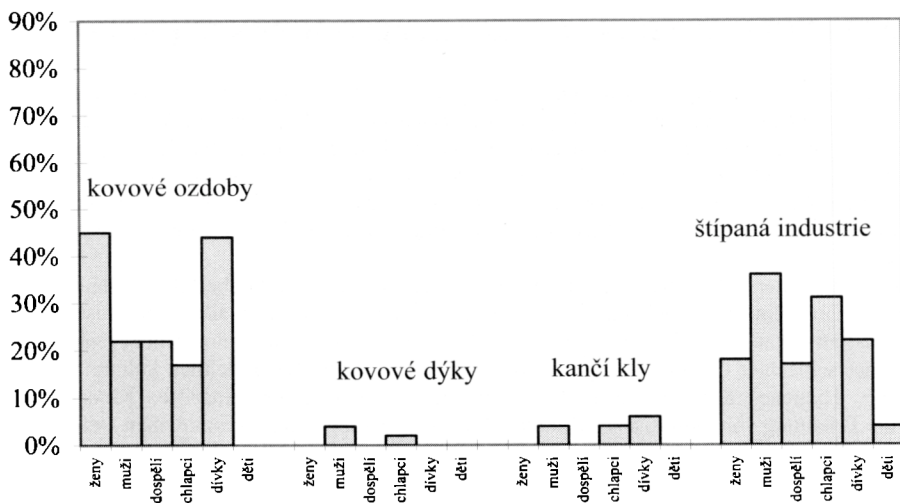
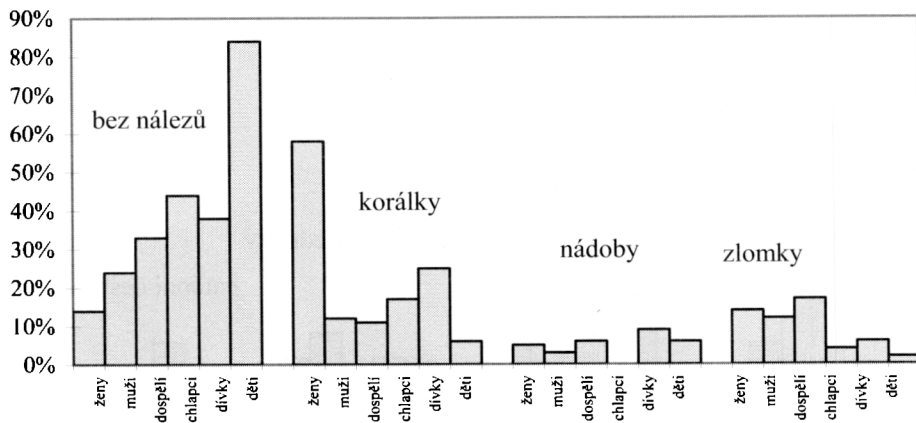
jasnění jeho příčin. V každém případě při tomto studiu se ukazuje, že hojně užívaný postulát, který představuje pohřeb jako nejkonzervativnější obřad lidské společnosti nebude asi úplně jednoznačný a mnohé hypotézy, které jedinečně přiřazují smysl, etnicitu či evoluční průkaznost zkoumaným pozůstatkům funerálních praktik, bude třeba dále přehodnocovat, potvrzovat nebo vyvracet.

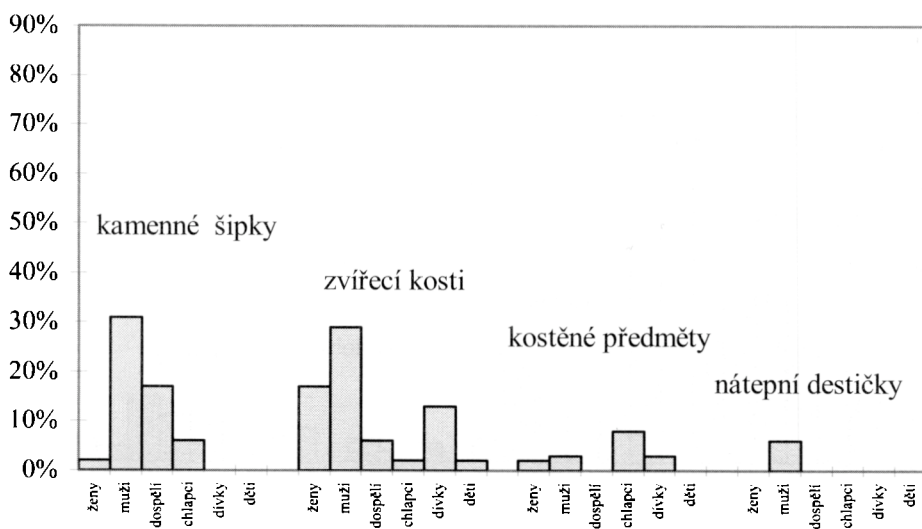
## LITERATURA

- BERG, F. 1981: Ein Kindergrab aus der Aunjetitz-Siedlung in Peigarten, G. B. Haugsdorf, Niederösterreich, *Archaeologia Austriaca* 65, 63–70.
- BŮHM, J. 1936: Lužický kostrový hrob v nádobě z Ivaně, Ročenka Městského muzea v Přerově I, 3–8.
- BOONE, J.L. III. 1986: Parental Investment and Elite Family Structure in Preindustrial States: A Case Study of Late Medieval-Early modern Portuguese Genealogies, *American Anthropologist* 88/4, 859–878.
- GEDL, M. 1964: Szkieletowy obrzadek pogrzebowy w kulturze Luzycyckiej. Kraków.
- GENNEP, A. V. 1996: Přečhodové rituály. Systematické studium rituálů. Praha.
- HOLÝ, L. 1956: Pohřby na sídlišťích v Africe, *AR* 8, 236–249.
- HORSKÁ, P. – KUČERA, M. – MAUR, E. – STLOUKAL, M. 1990: Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy. Praha.
- JŮTNER, K. 1950: Únětické (věteřovské) pohřby v nádobách na jižní Moravě, *OP* 14, 365–366.
- LÉVY-BRUH, L. 1999: Myšlení člověka primitivního. Praha.
- LILLEHAMMER, G. 1989: A child is born. The child's world in an archaeological perspective, *Norwegian Archeological Review* 22/2, 89–105.
- LORENCOVÁ, A. 1959: Anthropologische Bearbeitung der Skelettgräber aus der Bronzezeit in Olbramovice, *SPFFBU E* 4, 22–26.
- LORENCOVÁ, A. – BENEŠ, J. – PODBORSKÝ, V. 1987: Těšetice-Kyjovice 3. Únětické pohřebiště v Těšeticích-Vinohradech (Archeologicko-antropologická studie). Brno.
- MĚŘÍNSKÝ, Z. 1981: Záchraný archeologický výzkum v nové šterkovně n. p. Ingstav u Dolních Věstonic, *Jižní Morava* 17, 192–194.
- MOUCHA, V. 1954: Rozbor únětického pohřebiště v Polepech u Kolína, *AR* 6, 523–536, 566–567, 573–575.
- NEUSTUPNÝ, E. 1983: Demografie pravěkých pohřebišť. Praha.
- NEUSTUPNÝ, J. 1933: Únětické pohřby v nádobách, *PA* III, 14–20.
- ONDRÁČEK, J. – ŠEBELA, L. 1985: Pohřebiště nitranské skupiny v Holešově, *Studie Muzea Kroměřížska* 85, Kroměříž.
- PERNIČKA, R. M. – PODBORSKÝ, V. 1959: Ein Kinderbegräbnis im Gefäß und ein Grab mit der Kfthenover Schafthalsaxt des Typs von Věteřov aus der Bronzezeit in Mähren, *SPFFBU E* 4, 5–21.
- PLEINEROVÁ, I. 1960: Únětické pohřebiště a osada v Bišanech u Loun, *PA* L, 488–524.
- SKLENÁŘ, K. – LUTOVSKÝ, M. (red.) 1993: Vepřek. Archeologický výzkum na Kralupsku. Kralupy nad Vltavou.
- SPURNÝ, V. 1961a: Lužický kostrový hrob z Měrovic na Moravě, *AR* 13, 473–477.
- SPURNÝ, V. 1961b: K rituálním poměrům ve střední době bronzové na Moravě, *PA* LII, 186–194.
- STLOUKAL, M. 1990: Věteřovské antropologické nálezy. In: *Pravěk a slovanské osídlení Moravy*, Brno, 158–164.
- TIHELKA, K. 1946: Nová kulturní skupina na Moravě z doby bronzové, *OP* 8, 51–57.
- TIHELKA, K. – HANK, V. 1949: Blučina u Židlochovic, opevněná osada z doby bronzové, *AR* 1, 55–59.
- UCKO, P. J. 1969: Ethnography and archaeological interpretation of funerary remains, *World Archaeology* 1, 262–280.
- ZAWADZKA-ANTOSIK, B. 1973: Pochówky dzieci w naczyaniach glinianych, *Wiadomości Archeologiczne* 38/2, 365–370.

## Přílohy

Graf č. 1–3 Procentuální zastoupení hrobových přídavků po jednotlivých věkových kategoriích na pohřebišti v Holešově.





## EINIGE BEMERKUNGEN ZUM AUSSAGEWERT DER KINDERBESTATTUNGEN AUF DEN ALTBRONZEZEITLICHEN NEKROPOLEN

Als eine der wenigen Möglichkeiten von Erfassung der Beziehung zwischen den Kindern und Erwachsenen innerhalb der prähistorischen Populationen erscheint ein Vergleich von den Gräbern dieser zwei Altersklassen. Einzelne Unterschiede kann man vor allem in der Gräberfelddemographie, der Raumverteilung von Gräbern innerhalb der Gräberfelder, dem Bestattungsritus, der Art der Totenlegung sowie der Grabeinrichtung und -ausstattung verfolgen. Das Muster für solch einen Vergleich können im mitteleuropäischen Raum dank stabilen Bestattungssitten die altbronzezeitlichen Nekropolen bieten.

Das erste der untersuchten Gebiete – Demographie der vorzeitlichen Gräberfelder – deutet auf eine relativ hohe Kindersterblichkeit hin. Dieses Phänomen ist aber fast allen vorindustriellen Gemeinschaften bekannt. Die Ursachen dieser Erscheinung sind nicht nur biologischer (genetische Defekte oder schlechter Gesundheitszustand von Kindern), sondern hauptsächlich kultureller Art (Ernährung, Hygiene, Kinderfürsorge, Geburtenkontrolle, eugenische Eingriffe, Kindermord zwecks der Erhaltung von dynastischer Kontinuität oder Äußerung von „übersinnlichen Defekten“ bei Neugeborenen). Das Problem einer statistischen Auswertung von Demographie der vorzeitlichen Gräberfelder ist noch mehr durch die fehlenden Bestattungen von Kleinkindern erschwert.

Das zweite Studienobjekt war die Raumverteilung von Kindergräbern innerhalb der Gräberfelder. Es wurde hier keine bedeutende Anomalie festgestellt. Bloß auf einigen Gräberfeldern kann man gewisse Tendenzen zur Dislokation von Kindergräbern verfolgen, wie z. B. auf dem Gräberfeld in Těšetice-Vinohrady (LORENCOVÁ – BENEŠ – PODBORSKÝ 1987, 102). Es ist jedoch unklar, ob es sich nicht um eine Zufallskonfiguration handelt.

Beim Vergleich von Bestattungssitten bei den Gräbern von Kindern und Erwachsenen hat man konstatiert, bei meisten der bronzezeitlichen Kulturen wären der Bestattungsritus, die Lage im Grab und die Einrichtung von Grabgruben fast identisch. Trotzdem sind Ausnahmen bekannt, die eine These von unterschiedlicher Einstellung zum Tod eines Kindes und eines Erwachsenen an-

deuten. In mehreren Fällen sind Skelettgräber bei Populationen bekannt, die sonst ausschließlich Brandbestattung praktizierten und umgekehrt, z. B. Polepy u Kolína (MOUCHA 1954), Mladá Boleslav – Čejetičky (PLESL 1988, 216–217), Měrovice nad Hanou (SPURNÝ 1961a), Hrubčice und Velké Kostolany (GEDL 1964, 117–118). Als ein weiterer Unterschied in der Bestattungsart bei den Kindern und Erwachsenen kann die Beisetzung von juvenilen Individuen in Gefäßen (Pithoi) angeführt werden. In Böhmen und Mähren wurden etwa 17 Gefäßbestattungen der Aunjetitzer, Věteřover und Lausitzer Kulturen registriert (NEUSTUPNÝ 1933; SKLENÁŘ – LUTOVSKÝ 1993, 24–25, 31; JÜTNER 1950; PERNIČKA – PODBORSKÝ 1959; MĚŘÍNSKÝ 1981; SPURNÝ 1961b; BÖHM 1936). Jedoch, das Gefäß kann sowohl durch ein Symbol vertreten werden, z. B. ein Kleingefäß oder ein größeres Scherbenfragment gelegt auf dem Körper, vor allem auf dem Kopf. Derartige Bestattungen von den Kindern und besonders Erwachsenen sind aus der Bronzezeit gleich in mehreren Fällen bekannt (TIHELKA 1946, 56; TIHELKA – HANK 1949, 58; PLEINEROVÁ 1960, 513–514). Wenn wir das ganze Gefäß mit nur einem Teil davon gleichstellen, der als Symbol benutzt wird und nur einige Körperpartien bedeckt (ein erwachsener Körper paßt einfach nicht in ein durchschnittliches Vorratsgefäß hinein), finden wir unter den Gräbern von Erwachsenen eine äquivalente Analogie zu den Kinderbestattungen in Pithoi.

Beim gegenseitigen Vergleich der Gräber von Kindern und Erwachsenen im Rahmen des letzten Studienbereiches – Untersuchung der Grabausstattung – kann man erneut eine große Ähnlichkeit zwischen den Grabbeigaben feststellen. Als einer der Versuche ist der Vergleich von einzelnen Grabausstattungen der altbronzezeitlichen Nekropole der Nitra-Gruppe in Holešov (ONDRÁČEK – ŠEBELA 1985) zu nennen. Der prozentuelle Anteil von Grabbeigaben bei einzelnen Altersklassen ist von den beiliegenden Schaubildern sichtbar.

Abschließend kann man konstatieren, daß die Kindergräber verglichen mit denjenigen von Erwachsenen eine große Ähnlichkeit aufweisen. Eventuelle Differenzen in der Bestattung dieser zwei Altersklassen weisen keine prinzipiell abweichende Einstellung zu den gestorbenen Kindern auf und man benötigt weitere Analysen beim Verfolgen dieser Erscheinung und Aufklären der Ursachen dafür.

